

A német alárendeltségbe léptetett magyar királyi I. gyorshadtest tevékenysége

V. rész

Irány a Sztálin-vonal!

14. ábra. 38M Toldi harckocsi a keleti fronton, 1941-ben [Forrás: Fortepan 78326]

1941-ben – az ún. Barbarossa hadművelet keretében – a magyar királyi I. gyorshadtest két (páncélozott) felderítő-zászlóalja – július 9-től a német Dél Hadsegregsoport alárendeltségében – részt vett a Szovjetunió elleni hadműveletben. A tanulmányorozat korábbi részeiben a szerző ismertette a német hadtestek és a magyar erők elhelyezkedését, valamint bemutatta a gyorshadtestet támogató repülőcsoport állománycsoportjait és eszközeit. A sorozat előző epizódja az 1941. július 13-i eseményekkel zárult, amikor a gyorshadtest csapatai parancsot kaptak a Kamenyec-Podolszki, valamint az attól északra eső területre történő begyülekezésre annak érdekében, hogy felkészüljenek a Sztálin-vonalon történő átjutásra.

A SZTÁLIN-VONAL

A Sztálin-vonal a régi, 1938. évi szovjet határ mentén a Balti-tengertől a Fekete-tengerig húzódó megerősített körletek összefüggő rendszere volt, amelyet a fontos hadászati, hadműveleti irányok lezárására érdekében alakítottak ki. [26]

1928–37 között – a Szovjetunió akkori határa mentén – 13 erődörletet hoztak létre, majd azokat 1938–39-ben további 8 körlettel egészítették ki¹³.

A megerősített körletek 45–160 kilométer szélességben zárták le az ellenség feltételezett, lehetséges támadási irányait, azonban a körletek harcászati mélysége csak 1–5 kilométer volt. A megerősített körletek előtt nagy kiterjedésű természetes és mesterséges akadályok helyezkedtek el, valamint változó összetételű műszaki záruk telepítésével tették azokat nehezebben leküzdhetővé. A körletekben az állandó (beton, vasbeton) kiépített tüzelőállások és tűzfészek között a térközüket – a kiépített erődív megkerülésének elhárítása érdekében – tábori (fa, föld) erődítésekkel tervezték kiegészíteni, amiket a háború kitörésének veszélye időszakában a területet elfoglalására kijelölt csapatokkal építettek volna meg. Az állandó építésű erődöknek önálló, szervezetszerű erődcsapat állománya volt.

A Molotov–Ribbentrop-paktumot követően, immár az új német–szovjet határ létrejötte után az erődökben szolgáló állományt átszervezték – több mint egyharmadával csökkentették [27; 169. o.] – majd, a folyamatosan mozgósított, illetve újonnan alapított szervezetek állományába osztották be. Így a régi határ mentén 21 különböző készenléti állapotú megerősített körlet maradt, amelyek megépítettsége és állapota egymástól jelentős eltérést mutatott.¹⁴

1940 elején, az újonnan kitűzött határ mentén kijelölt területeken, megkezdték az új megerősített körletek kiépítését. A háború kezdetéig 2500 vasbeton építményt emeltek, amelyek közül 1000 darabot erődítésszerűséggel, míg a többit géppuskákkal tervezték felszerelni, de az építési munkákat már nem tudták befejezni. [27; 168. o.] Mivel az új erődök

15. ábra. Kilőtt T-26-os harckocsi a Kamenyec-Podolszki és Tulcsin közötti úton, 1941-ben [Forrás: Fortepan 78312]

* Nyá. alezredes. ORCID 0000-0002-3746-9588

felszerelésére nem állt rendelkezésre elegendő fegyverzet, a régi másodlagos irányban lévő erődörletekből kiszerezték az erődüzerségi löveganyagát, ezzel biztosítva a nyugati és délnyugati irányokban épített új erődörletek fegyverzetét. [27; 168. o.] Ezeket a védelmi létesítményeket azonban – mint arról a korábbiakban már szó esett – a németek „meglepetésszerű” támadásának ereje és hatékonysága miatt már nem tudták alkalmazni.

Az 1928–39 között, a régi határ mentén épült megerősített körletekről szóló az 1941. június 1-én kiadott jegyzék szerint, a *Kamenyec-Podolszki* körzetében kiépített erődörlet 60 kilométer szélességben zárta le az adott hadműveleti irányt, de a harcászati mélysége csak 3–5 kilométernyi volt. Az erődörletben 158 erődelemet építettek be. Az erődörvben a tábori erődítések megszállására 3 géppuskás zászlóalj alkalmazását tervezték. [28; 74. o.]

A Dél Hadseregcsoport földi és a légi felderítésének fő erőfajta a régi lengyel–szovjet határ délnyugati részének, és mögöttes területének védelmére épített Sztálin-vonal sávjukba eső erődöveire, majd az attól délre fekvő területekre helyeződött át. A német alárendeltségben alkalmazott magyar királyi I. gyorshadtest várható tevékenységi irányába a *Kamenyec-Podolszki* térségében lévő megerősített körlet erődelemai estek.

A Sztálin-vonal megközelítése komoly erőfeszítéseket igényelt a támadó erők részéről, mert a nyílt, dombos, átszegdelt terep – amely esetenként mocsaras és nehezen járható terület volt, különösen a hadtest jobb szárnya előtt – a védelem számára volt kedvező, mert jó rálátást biztosított a nyugati irányból előretörő oszlopok felderítésére. Tovább nehezítette a megközelítést, hogy *Kamenyec-Podolszki* és a Sztálin-vonal között a támadási irányra mintegy 14–16 négy méternél szélesebb folyó és patak húzódott. Ezek a völgyek mind meredek partokkal rendelkeztek, és a hidak rombolása – a technikai eszközökkel történő megkerülhetetlenségük miatt – jelentős időhátrányt jelentett a támadó erők számára. A folyóakadályok leküzdése erősen igénybe vette a rendelkezésre álló, viszonylag kevés utász erőket, és a technikai eszközöket is. A védők mögötti keleti irányba nyúló terület azonban jó természetes védelmet és álcázást biztosító, sűrűn fedett terep volt, amit a szovjet csapatok maximálisan kihasználtak a halogató utóvédharcaik, és az ellenlökéseik végrehajtása során. [30; 26. o.]

Annak ellenére, hogy a szovjetek a határuk nyugatra történő kitolása után nem fordítottak kellő figyelmet az erődövek védelmi képességeinek szinten tartására, az első védőörvben elhelyezett beton- és páncélpulákkal ellátott erődök láncolata, és a hézagokban elhelyezett tábori építmények, valamint a második védőörv jobbára tábori erődítései, amiket az ide visszavonuló szovjet csapatokkal foglaltattak el, komoly ellenállást feltételezett a támadó német csapatok részéről. [31. 22. o.] A Sztálin-vonalat megközelítve, a támadó csapatok is egyre határozottabban és szervezettebben harcoló utóvédekbe ütköztek. Ezekben a területeken már harckocsikötélekeket és nehéztüzérségi eszközöket is alkalmaztak az ellenlökések végrehajtása során, illetve azok támogatására, valamint a légierő tevékenysége is megélnéült. [32; 34. o.]

A SZTÁLIN-VONAL MEGKÖZELÍTÉSE

Július 14-ére az 1. lovasdandár 3. huszárezrede elfoglalta a Zvancsik települést. „A lovas seregetest vezetése a korszerű háborúban természetesen nem történhet lóhátról” – ahogy Vattay tábornok írta a Magyar Katonai Szemlében

megjelent cikkében –, ehhez felhasználták a korszerű katonai vezetés híradó eszközeit. Azonban a Zvancsikra való előrenyomulás során lezúdult sok csapadék miatt a feneketlen sárban még a terepjáró gépkocsik is elakadtak, ezért a dandárparancsnok kénytelen volt a parancsnokság lovas erőivel előremenni, ami lényegesen megnehezítette a csapatok vezetését. [33; 22. o.]

A kétnapos utcai harcban az ezred – a felderítő osztag áldozatait is beszámítva – 20 halottat és 18 sebesültet veszített. A szovjet páncélosokat Otkrov körzetébe felderítésére kiküldött osztag – a Pobujankán végrehajtott éjszakai dandár jobb szárnybiztosítása utáni reggel – folytatta a Zvancsiktól keletre eső terület terep felderítést. Birtokba vették a Szokolectól nyugatra lévő erdő szegélyét, és a 13. kerékpáros zászlóalj egyik századával közösen három szovjet harckocsit megsemmisítettek, és kettőt üzemképtelenné tettek. [34; 124 o.]

Mivel a dandár új feladata a Sztálin-vonalon való átjutás volt, a 3. huszárezred a délelőtt folyamán vissza kellett térjen Zvancsikba. [34; 124. o.] A 4. huszárezred is körletet foglalt, és 310 kilométer megtétele után 3–4 napi pihenőt kapott.

Az 1. gépkocsizó dandár változatlanul Dunajovce, Zalescse területén várakozott, mert a 101. könnyű hadosztály által végrehajtott Nova Usica-i hídrombolás, és a szovjet csapatok növekvő ellenállása miatt, támadásuk csak lassan nyert teret. A dandár 2. gépkocsizó zászlóalja a Kucsától nyugatra elfoglalt védelmi állásban keményen tartotta magát, ahol a nap során, és a következő napon is több, harckocsikkal is megerősített támadást vert vissza. [32; 34. o.] Közben a dandár 1. felderítő-zászlóalja már kijutott Minkovceig.

A 2. gépkocsizó dandár erőt az előző éjszaka érkezett parancsnak megfelelően visszarendelték *Kamenyec-Podolszkiba*.

Aznap a 2. felderítő-zászlóalj *Piszic (Piesiec) – Kurilovcse-Zilone (Kurylowce-Zielone)* vonalában még harcot vívott egy tüzérséggel megerősített szovjet utóvéddel. De ezt követően a 2. felderítő-zászlóalj és a 12. kerékpáros zászlóaljat *Kitajgradba* irányították, az alakulat tagjai ott várták be egymást. Végül csak a kiküldött felderítő járőrök maradtak a szovjet csapatokkal harcérintkezésben. [32; 124. o.]

A nap folyamán a hadtesthez a megerősítésül kapott erők közül beérkezett az *V. és a VIII. légvédelmi tüzérszatty, valamint a 8. és a 9. önálló légvédelmi gépágyús üteg*. [32; 124. o.]

A váltásként kijelölt repülőszázadok megérkezését követően [35; 26. o.] megkezdődött a harcokban addig részt vett alakulatok lépcsőzetes visszavonása, váltása. [36; 88. o.]

Alapvetően a gyorshadtest felkészült a Szálin-vonalon történő átjutásra, és a keleti irányba való további előrenyomulásra.

A gyorshadtest parancsnoka már akkor jelezte, hogy a *VI. és a VIII. kerékpáros zászlóaljak* állománya időszerű, és a háború első két hetében végrehajtott feladatok során a kerékpárok erősen elhasználódtak. A fennálló gumihány és a gépkocsik üzemképtelensége miatt, már nem tudnak együtt haladni a többi gyorscsapatrésszel, ezért kérte leváltásukat. A Vezérkar főnöke azonban mindezt nem vette figyelembe. [36; 88. o.]

A német seregetestek ez idő alatt készítették elő a Sztálin-vonal több szakaszon történő áttörését, amely végrehajtása után a gyorshadtestet az erődrendszeren keletkezett részen keresztül tervezték alkalmazni. Elsőként a német 1. páncélos csoport tört át Zsitomiron keresztül Kijev felé, illetve az attól délnyugatra eső térségbe. [37] A gyorsan

16. ábra. Kamenyec-Podolszkij látképe. A város bejáratát héttornyú középkori vár vigyázta, amelyet Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király építtet ki mai mesebeli vár formájában [29]

mozgó erők feladata a szovjetek visszavonulásának megakadályozása, illetve azok minél nagyobb csoportosításának a bekerítése és megsemmisítése volt.

Július 15-én a gyorsadtest seregtestei az előző napon elfoglalt körleteikben maradtak, és a csapatok átcsoportosítását, az eszközök karbantartását, az anyagi készletek kiegészítését és a rövidesen kezdődő támadásra történő felkészülést hajtották végre. [34; 124 o.]

A hadművelet újabb szakaszának megkezdéséig rendelkezésre álló néhány napot a seregtestparancsnokok igyekeztek kihasználni a gyors mozgás miatt keletkezett készlethiányok, és veszteségek pótlására, illetve átcsoportosítására. A várható feladatok ellátására igényelt nagymennyiségű szállítmány – a meglévő szállítóképesség hiánya és az utak állapota miatt – csak július 18-án érkezett meg Kolomijába a pécsi IV. tehergépkocsi osztály 1 és 2. szállítóoszlopával. A későbbiekben ez az egység igen fontos szerepet töltött be a gyorsadtest csapatai számára az után- és hátraszállítási feladatok végrehajtásában¹⁵.

Harcot csak az 1. gépkocsizó dandártól balra, a 101. könnyű hadosztály előcsapatának támogatására ideiglenesen kirendelt egy üteggel, és a 9/3. harckocsi századdal megerősített 2. gépkocsizó zászlóalj folytatott. A megerősített egység több, harckocsikkal támogatott szovjet gyalogsági támadását vert vissza.

A 2. gépkocsizó dandár katonái Kamenyec-Podolszkiban egy égő földalatti benzinkert találtak, amit sikeresen eloltottak, és onnan 500 000 liter benzint és motorolajt mentettek meg. Az üzemanyagot, a magyar csapatok gépjármű-feltöltéséhez hasznosították.

Ez idő alatt az 1. lovasdandár alárendeltjeiből kijelölt felderítő erők folytatták a hadtestterdekű felderítési és biztosítási feladatokat.

A hadtest parancsnoka megismételte a VI. és a VIII. kerékpáros zászlóaljak leváltására vonatkozó a július 12-i kérését, és felváltásukra a hadműveleti területre útbá indított 15. és 16. kerékpáros zászlóaljakat kérte. A kérését azonban ismét nem vették figyelembe. A váltásukra csak október első napjaiban került sor. [38; 69. o.]

A gyorsadtest északi szárnyán a német LII. hadtest 100. könnyűhadosztály 54. és 227. ezrede, és tőle jobbra a 101. könnyű hadosztály indított támadást, és áttörte a szovjet 12. hadsereg 13. lövészhadtestének a 44., 58., és a 18. hadsereg 17. lövészhadtestének 164., valamint a 26. had-

sereg 72. összekeveredett lövészhadosztályainak védelmét. A németek sikeresen áttörtek a Sztálin-vonalon. [34; 125. o.]

(Folytatjuk)

HIVATKOZOTT IRODALOM

- [26] *Magyarország a második világháborúban – Lexikon A–Zs*, Budapest: Petit Real Könyvkiadó, 1997.
Főszerkesztő: Sipos Péter;
- [27] G. K. Zsukov. *Emlékek, gondolatok*, Budapest: Zrínyi Katonai Kiadó–Kossuth Könyvkiadó, 1970;
- [28] Максим Коломиец – Михаил Макаров. Прелюдия к «Барбаросса», Фронтальная Иллюстрация Стратегия КМ, 2001.;
- [29] Lovik K., Jagits J., dr. Kapu R., Hunt B., dr. Gábor Á., Koroda M: *Hat haditudósító a vörös harctéren*, Budapest: Stádium Sajtóvállalat Rt., é.n.;
- [30] Vitéz nemes ditrói Orosz Béla. *A magyar Légierők teljesítményei a Kárpátoktól a Dnyeperig*. Tapasztalatok a repülőerők vezetése és alkalmazása terén Budapest: a Vitézi Rend Zrínyi Csoport kiadása, 1942.;
- [31] Dr. Lengyel Ferenc. *Az I. M. Kir. Gyorshadtest hadműveletei a Szovjetunió elleni háborúban (1941. július 9 – november 15.)*, Hadtörténelmi jegyzet, Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, Hadtörténelmi Tanszék, 1994.;
- [32] Zentay István. „Egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalók!” (Hadinapló), Budapest: a Vitézi Rend Zrínyi Csoport kiadása, 1942.;
- [33] Vattay Antal (vitéz): *Az 1. lovasdandár a Szovjet elleni háborúban*. Magyar Katonai Szemle XII. évf. 1942. 7. szám;
- [34] Várhalmi Iván. *A m. kir. honvédség erőfeszítése a gépesítés területén 1920-tól – 1941. 06.-ig*. A Kárpát-csoport, majd az I. gyorsadtest hadműveletei a Szovjetunióban 1941-ben Magánkiadás, 2012.;
- [35] Orosz Béla. *A magyar Légierők teljesítményei a Kárpátoktól a Dnyeperig*. Tapasztalatok a repülőerők vezetése és alkalmazása terén. Budapest: A Vitézi Rend Zrínyi csoport kiadása, 1942.
- [36] Dr. Csima Lajos. *Adalékok a Horthy-hadsereg szervezetének és háborús tevékenységének tanulmányozásához (1938–1945)* Honvédelmi Minisztérium Központi Irattár Budapest 1961.;
- [37] Zsedényi Zoltán. *A gyorsadtest hadműveletei Oroszországban 1941 / Előadás az Országos Tiszti Kaszinóban/ Budapest, 1942. III. 20, Kézirat, HIM HL 6577.;*
- [38] Andaházi Szeghy Viktor. *A magyar királyi honvédség részvétele a Szovjetunió elleni támadásban (1941. június – december)*, Belvedere, Szeged, 2016.;

JEGYZETEK

- 13 A Sztálin-vonalat bemutató weblap: <https://poznanka.ru/belarus/liniya-stalina> - Muzejnij komplex Linija Sztalina v Minszke
- 14 A frontvonalakat is feltüntető történelmi határok táblázata megtalálható a <http://tank.uw.ru/archive/pereenx> oldalon.
- 15 HIM HL TGY 2811 – A pécsi IV. 2. tehergépkocsi osztály részvétele a gyorsadtest hadműveletben.